ISSN 2278-8808 SJIF 2015: 5.403
An International Peer Reviewed & Referred
SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL
FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES

शिरपूर शहरातील माध्यमिक व आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांच्या अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचा अभ्यास

प्रा. पंकज कुमार नन्नवरे, **Ph. D.**

विभाग प्रमुख शिक्षणशास्त्र वरिष्ठ महाविद्यालय चाळीसगाव

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

प्रस्तावना

प्राचीन भारताचे जीवनाचे सर्वश्रेष्ठ ध्येय आत्मसाक्षात्कार असल्यामुळे ध्येय हे तेच निश्चीत झाले शिजजाच्या माध्यमातुन व्यक्तीला आपल्या मुळ स्वरुपाची जाणीव व्हावी हा हेतू होता. मायेचा आवरणामुळे आपण परमेश्वरांचे अंश असून ही आपल्या जाणीव होत नाही. अविद्या म्हणजे माया, मायेचा पडदा दुर केला की आपणास स्वत:ची जाणीव होईल, सम्यज्ञ ज्ञानाचा साक्षात्कार होईल. माणसाला भौतीक बंधनातुन मुक्त करणारी विद्या प्राप्त झाली पाहिजे. मानवी जीवन अज्ञानामुळे अपुरे आहे. शाश्वत सुखाचा सामर्थ शिक्षणाच्या माध्यमातुन व्यक्तीस प्राप्त होवू शकेल.

प्राचीन भारतीय शिक्षणाचा विद्येची व्याख्या 'सा विद्या या विमुक्तये' अशी केलेली आढळुन येते. त्या कारक आत्मज्ञान प्राप्त करुन घेणे याला आगळे महत्व होते. आत्मज्ञानातून आत्मसाक्षात्कार, आत्मसाक्षात्कारातून ब्रम्हज्ञा□, आणि शेवटी ब्रम्हज्ञानातून मोक्ष प्राप्ती अशी ध्येयाची वाटचाल अपेक्षीत होती. सृष्टीतील परेमत्व जाणून घेण्यासाठी विद्या मिळाली पाहिजे हे सर्व मान्य होते ज्ञा□च्या उपासनेतून भारतीय तत्वज्ञा□ □र्माज झाले वेद, उपनिषदे, पुराणे, महाकाव्य इ. ग्रंथातुन ज्ञान संपादन करण्याचा प्रयत्न प्राचीन भारतातील शिक्षणात केला जात असे ज्ञान हे एक सद्‌गुण मानला जात असे. पुढे ज्ञानाच्या कक्षेमध्ये वाढ होत जावून २१ व्या शतकामध्ये झालेला ज्ञानाचा विस्फोट आणि वैज्ञानिक क्षेत्रात झालेले विविध शोध यामुळे अनेक दृष्टीने मानवाच्या मूलभूत गरजा विस्तारात जावून त्यामध्ये शिक्षणाने चांगले आरोग्य यांचा समावेश होतो. शिक्षण विद्यार्थीच्या जीवनात उत्क्रांती घडवून आणते हे करीत असतांना अभ्यासक्रमासंदर्भात तसेच अनेक क्षेत्रात त्यांच्या मध्ये वेगळया भावनांचा अविष्कार होतो. व नित्य नवीन येणाऱ्या घडणाऱ्या गोष्टी जगण्याची किंवा करण्याची उत्सुकता म्हणजे अभ्यास सवयी व त्या विषयीच अभिवृत्ती होय.

प्राथमिक शिक्षणानंतर माध्यमिक ही जीवनाची पुढील पायरी, विद्यालयात गेल्यानंतर त्यात अनेक गोष्टी अनुभवायास मिळतात व आपल्या सभोवताली घडणाऱ्या घटनांचे तो निरीक्षण करु लागतो व त्या घटनेविषयी जाणून घेण्याचा प्रयत्न करतो व त्याला उज्वल भविष्य साकार करण्याविषयीची इच्छा होते. साहजिकच ते विशिष्ट विषयाकडे लक्ष केंद्रीत करण्याचा प्रयत्न करीत असतात सध्या तरी प्रत्येकाच्या वयोगटानुसार आपली निवडी हया बदलत चालल्या आहेत. प्रत्येकाला आपल्या जीवनामध्ये काहीना काही करण्याची महत्वाकांक्षा असते. शिक्षक हा विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने एक मार्गदर्शक असतो. शालेय अध्यापनाचे कार्य करतांनाच विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानार्जनात व विकासात येणाऱ्या अडचणींचा शोध घेणे व त्यांचे परिमार्जन करणे हे त्याचे परम कर्तव्य असते. ते श्रदधेने पर पाडण्याचा प्रयत्न केला तरच शिक्षकांच्या हातून जीवंत व चैतन्यमय शिल्पे घडू शकतात. या दृष्टीने विचार केल्यास शिक्षकांकरवी राबवल्या जाणाऱ्या उपक्रमांचे िंवा संशोध□ कार्यांचे अनन्य साधारण महत्त्व आपल्या लक्षात येते. त्यामुळे शिक्षक अध्यापन कार्य करीत असतांना विदयार्थी □मज ा

अभ्यास कसा करतो आणि त्याची नेमकी अभिवृत्ती काय आहे हे लक्षात घेतले पाहिजे आणि ते चांगल्या पध्दतीने शिक्षकच करू शकतो.

अध्ययन प्रक्रियेत जेवढे लेखनाला महत्व आहे तेवढेच वाचनाला देखील आहे याचा अर्थ आपली भाषा ही बाराखडी त्याचप्रमाणे विविध भाषेतील शब्द मिळून बनलेली आहे. त्यात जोडशब्दांचा समावेश होतो. वाचन करत असतांना या जोडशब्दाचे वाचन करता यायला पाहिजे. वाचन करणे म्हणजेच अभ्यास करणे होय. प्रत्येकाच्या अभ्यास सवयी वेगळया असतात, कारण अनेक विदयार्थी सकाळी उठल्याबरोबर तर काही रात्री अशा अनेकांच्या वेगवेगळया पध्दती असतात.

प्राचीन काळापासून विद्यार्थी व शिक्षक यांच्यामध्ये अध्ययन अध्यापन प्रक्रीया सुरु आहे म्हणून विद्यार्थ्यांच्या मनात काय दडलेले आहे ते शोधून काढणे म्हणजे त्याला कशामध्ये आवड आहे हे जाणून घेणे महत्वाचे आहे म्हणून शिरपूर तालुक्यातील शहरी व ग्रामीण भागातील कनिष्ठ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांच्या अभ्यास सवयी व अभिवृत्तींच त्यांच्या संपादणूकीवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास या संशोधनमार्फत करणार आहे. वर्गअध्यापन करतांना शिक्षक प्रत्येक विदयार्थ्याकडे वैयक्तिक लक्ष पुरवू शकत नाही. कारण सध्या विदयार्थ्यासंख्या वाढत आहे. त्यासाठी त्यांना येणाऱ्या समस्यांचा आढावा घेतला गेला पाहिजे. विदयार्थ्यांना योग्य अभ्यास सवयी असेल विदयार्थ्यांच्या खरे ज्ञान आणि आवश्यक असे नवीन प्राप्त होण्यासाठी मदत होते. आजच्या या स्पर्धात्मक युगात विदयार्थी केवळ पास होण्यासाठी तात्पुरता अभ्यास करीत आहे. त्यामुळे आदिवासी आणि माध्यमिक शाळेतील विदयार्थ्यांच्या नेमक्या अभ्यास सवयी आणि त्याची अभिवृत्ती अभ्यासली असता त्यांचातील उणिवा दुर करता येवू शकता म्हणून संशोधकाने प्रस्तुत विषय संशोधनासाठी घेतला.

समस्या विधान

शिरपूर शहरातील माध्यमिक व आश्रमशाळेतील विदयार्थी व विदयार्थीनीच्या अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास करणे.

उद्दिष्टे

१. माध्यमिक शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास करणे.

२. आश्रम शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास करणे.

३. माध्यमिक व आश्रम शाळेतील विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास करणे.

परिकल्पना

१. माध्यमिक शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येत नाही.

२. आश्रम शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येत नाही.

३. माध्यमिक व आश्रम शाळेतील विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येत नाही.

संशोधन पद्धती

माध्यमिक व आदिवासी आश्रमशाळेतील विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीविषयी सद्यस्थितीतील माहिती जाणून घेण्यासाठी वर्णनात्मक संशोधन पध्दतीतील सर्वेक्षण पद्धतीचा अवलंब केला आहे.

जनसंख्या

प्रस्तुत संशोधनात संशोधकाने शिरपूर शहरातील माध्यमिक व आदिवासी आश्रमशाळेतील इ. ९ वी च्या एकूण १२०० विद्यार्थ्यांची जनसंख्या म्हणून निश्चित केलेली होती.

न्यादर्श

संशोधकाने माहिती संकलनासाठी एकूण जनसंख्येतुन संभाव्यता न्यादर्शन पद्धतीतील स्तरीय यादृच्छिक नमुना निवड पद्धतीने १२०० एकुण जनसंख्येच्या १२ टक्के म्हणजेच १४४ विद्यार्थ्यांची निवड केली होती.

संशोधनाची साधने

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधकाने माध्यमिक व आदिवासी आश्रमशाळेतील इयत्ता ९ वीच्या विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास ही समस्या निवडली असून त्यासाठी डॉ. सी. पी. माथूर यांची अभ्यास सवयी व अभिवृत्ती मापन चाचणी या साधनांचा वापर केला आहे.

संज्याशास्त्रीय परिमाजे

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधकाने माहितीचे संकलन करुन विश्लेषज व अन्वयार्थ लावण्यासाठी मध्यमान, प्रमाणविचलन व टी परीक्षीका या संख्याशास्त्रीय परिमाणांचा उपयोग केला आहे.

संकलित माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन

परिकल्पना ०१ : माध्यमिक शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येत नाही.

माध्यमिक शाळा	N	M	SD	df	नमुना 't' मूल्य	प्राप्त 't' मूल्य	त्याग / स्वीकार
विदयार्थी	३०	३५.९३	३.९०	९१	२.००	२.८७	त्याग
विदयार्थीनी	३३	३९.२४	५.२७				

df = ९१ साठी ०.०५ सार्थकता स्तरावर नमुना 't' मूल्य २.०० आहे व प्राप्त 't' मूल्य २.८७ असून ते नमुना 't' मूल्यापेक्षा अधिक आहे. म्हणुन शुन्य परिकल्पनेचा त्याग करावा लागेल. यावरून असे दिसून येते की, माध्यमिक शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येतो. माध्यमिक शाळेतील विदयार्थीनीचे अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचे मध्यमान ३९.२४ हे विदयार्थ्यांच्या अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचे मध्यमान ३५.९३ गुणाकांपेक्षा अधिक आहे. यावरून असे म्हणतात येईल की, माध्यमिक शाळेतील विदयार्थीनीची अभ्यास सवयी व अभिवृत्ती विदयार्थ्यांच्या अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीपेक्षा उच्च दिसून येते.

परिकल्पना ०२: आश्रम शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येत नाही.

आश्रम शाळा	N	M	SD	df	नमुना 't' मूल्य	प्राप्त 't' मूल्य	त्याग / स्वीकार
विदयार्थी	४१	३९.३९	६.२७	७९	१.९९	३.२१	त्याग
विदयार्थीनी	४०	३५.५	४.५८				

df = ७९ साठी ०.०५ सार्थकता स्तरावर नमुना 't' मूल्य १.९९ आहे व प्राप्त 't' मूल्य ३.२१ असून ते नमुना 't' मूल्यापेक्षा अधिक आहे. म्हणुन शुन्य परिकल्पनेचा त्याग करावा लागेल. यावरून असे दिसून येते की, आश्रम शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येतो. आश्रम शाळेतील विदयार्थ्यांचे अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचे मध्यमान ३९.३९ हे विदयार्थ्यांनीच्या अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीचे मध्यमान ३५.५ गुणाकांपेक्षा अधिक आहे. यावरून असे म्हणतात येईल की, आश्रम शाळेतील विदयार्थ्यांची अभ्यास सवयी व अभिवृत्ती विदयार्थीनींच्या अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीपेक्षा उच्च दिसून येते.

परिज ल्पा ०३ : माध्यमिक व आश्रम शाळेतील विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येत नाही.

विदयार्थी	N	M	SD	df	मुा 't' मूल्य	प्राप्त 't' मूल्य	त्याग / स्वीज ार
माध्यमिज शाळा	६३	३७.६६	४.९२	१४२	१.९८	१.२८	स्वीज ार
आश्रम शाळा	८१	३६.४८	६.२२				

df = १४२ साठी ०.०५ सार्थकता स्तरावर नमुना 't' मूल्य १.९८ आहे व प्राप्त 't' मूल्य १.२८ असून ते नमुना 't' मूल्यापेक्षा अधिक आहे. म्हणुन शुन्य परिकल्पनेचा स्वीकार करावा लागेल. यावरून असे दिसून येते की, माध्यमिज व आश्रम शाळेतील विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येत ाही. यावरून असे म्हणतात येईल की, माध्यमिक व आश्रम शाळेतील विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्ती सारखीच दिसून येते.

िाष्ज र्ष

१. माध्यमिक शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरज आढळून येतो.
२. आश्रम शाळेतील विदयार्थीनी व विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येतो.
३. माध्यमिक व आश्रम शाळेतील विदयार्थ्यांचा अभ्यास सवयी व अभिवृत्तीच्या मध्यमान गुणाकांत सार्थक फरक आढळून येत नाही.

संदर्भसूची

पंडित ब. बि. (२००५), शिक्षणातील संशोधन, पुणे : नित्यनुतन प्रकाशन.
भिंताडे वि. रा. (१९८९), शैक्षणिक संशोधन पद्धती, पुणे :नुतन प्रकाशन.
दुनाखे, अरविंद (२००५) शैक्षणिक व व्यावसायिक मार्गदर्शन आणि समुपदेशन, पुणे :नित्यनुतन प्रकाशन.
कदम चा. प. (१९९९) शैक्षणिक संख्याशास्त्र, पुजे :नुतन प्रकाशन.
दांडेकर वा. ना. : शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र, पुणे :माघे प्रकाशन.
बोधनकर, अलोणी व कुळकर्णी (२०११) सामाजिक संशोधन पध्दती, नागपूर: श्री साईनाथ प्रकाशन.
शिक्षणातील संशोधन पध्दती (जुलै २०११) अभ्यासपत्रिका, एम. ए भाग १, शिक्षणशास्त्र, दुरस्थ व मुक्त शिक्षण विभाग, मुंबई विद्यापीठ.
संशोध मार्जदर्शिज ा भाग २ (२००५) एम. ए. शिक्षणशास्त्र शिक्षणक्रम, यचमम‍ु विद्यापीठ, नाशिक.
घोरमोडे के, यु. आणि लता (२०१०) शैक्षणिक मार्गदर्शन आणि समुपदेशन, नागपूर : विद्या प्रकाशन
www.ijars.in
http://www.academicjou rnals.org/JSTER
www.herdsa.org.au
http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC 3249802/)